

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**НІМЕЦЬКА ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ
ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав:

здобувач ІV курсу 07-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Рабійчук Павло Віталійович

Керівниця

кандидатка історичних наук,
Кузовова Н.М.

Рецензентка

Михайлик О. В., учитель історії, вчитель-методист
Херсонського академічного ліцею ім. О.В. Мішукова
Херсонської міської ради при ХДУ

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1 Історіографія питання.	6
1.2 Джерельна база.	9
1.3 Методологія дослідження.....	11
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ.....	17
2.1. Політичний та воєнний контекст Європи напередодні та в період Другої світової війни.....	17
2.2. Створення та розвиток німецької військової розвідки: організаційна структура та основні завдання.....	21
2.3. Методи збору інформації та специфіка розвідувальної діяльності німецької військової розвідки.	23
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ	27
3.1. Основні операції та місії німецької військової розвідки на Півдні України.	27
3.2. Взаємодія з місцевим населенням та вплив на партизанський рух.	29
3.3. Оцінка ефективності та впливу розвідувальної діяльності на перебіг військових дій у регіоні.	31
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	36

ВСТУП

Друга світова війна стала однією з найбільш значущих подій ХХ століття, яка мала глибокі та далекосяжні наслідки для міжнародних відносин, політичного устрою світу та життя мільйонів людей. Вона змінила карту світу, відносини між державами та саме уявлення про ведення війни. У цьому глобальному конфлікті військова розвідка відіграла ключову роль, оскільки доступ до достовірної інформації про ворога міг кардинально змінити хід битв та стратегічних кампаній. Німецька військова розвідка, зокрема, здійснювала широкомасштабні та комплексні операції по всій Європі та за її межами, прагнучи забезпечити перевагу нацистської Німеччини на полях битв другої світової війни.

Актуальність дослідження є багатогранною та важливою з кількох причин. По-перше, воно висвітлює стратегічні аспекти ведення війни, показуючи роль та значення військової розвідки у глобальних конфліктах, особливо в контексті Другої світової війни, що залишається однією з найвизначніших подій у світовій історії. Актуальність також полягає у зосередженні уваги на специфічному регіоні — Півдні України, який відіграв важливу роль у військових діях того часу, дозволяючи глибше зрозуміти локальні аспекти глобального конфлікту.

Метою дослідження є всебічний аналіз діяльності німецької військової розвідки на території Півдня України під час Другої світової війни з метою виявлення її впливу на перебіг військових дій у цьому регіоні та взаємодію з місцевим населенням. Дослідження спрямоване на розкриття стратегій, методів і результатів розвідувальних операцій, а також на оцінку їхньої ефективності та наслідків для військових кампаній нацистської Німеччини та оборонних зусиль Радянського Союзу.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання дослідження:

1. **Вивчення історичного контексту** воєнного періоду Другої світової війни, з особливим акцентом на роль і місце Півдня України у військово-стратегічних планах нацистської Німеччини та Радянського Союзу.

2. **Дослідження конкретних операцій та місій** німецької військової розвідки на Півдні України, включаючи методи збору інформації та специфіку виконаних завдань.

3. **Оцінка взаємодії німецької військової розвідки з місцевим населенням** та її впливу на партизанський рух і загальну ситуацію в регіоні.

4. **Аналіз впливу розвідувальної діяльності на перебіг військових дій** у Південній Україні, включаючи оцінку ефективності розвідувальних операцій та їхнього впливу на стратегічні рішення командування обох сторін конфлікту.

Об'єктом дослідження є діяльність німецької військової розвідки на території Півдня України під час Другої світової війни. Це включає в себе широкий спектр операцій та місій, здійснених з метою збору відомостей про військові сили, оборонні укріплення, а також політичний та соціальний стан регіону. Важливою частиною цього об'єкта є також взаємодія німецької розвідки з місцевим населенням, включаючи елементи колабораціонізму, спротиву та вплив на партизанський рух.

Предметом дослідження виступають методи, стратегії та результати, досягнуті німецькою військовою розвідкою на території Півдня України протягом Другої світової війни, а також вплив цієї діяльності на перебіг військових операцій у регіоні та взаємини з місцевим населенням. В центрі уваги знаходиться детальний аналіз різноманітних аспектів розвідувальних місій, включаючи планування, виконання та оцінку ефективності здійснених операцій. Методи дослідження, використані в роботі, охоплюють широкий спектр підходів та технік, що дозволяють всебічно аналізувати діяльність німецької військової розвідки на території Півдня України під час Другої світової війни. Ці методи включають історичний аналіз, який спирається на вивчення архівних документів, офіційних звітів військових частин, листувань та інших первинних джерел. Такий підхід дозволяє реконструювати події того

часу, зрозуміти контекст розвідувальних операцій та вплив отриманої інформації на військові рішення.

Комплексний аналіз використовується для розгляду різних аспектів розвідувальної діяльності, включно з організаційною структурою розвідки, методами збору даних, взаємодією з місцевим населенням, та оцінкою ефективності здійснених операцій. Також застосовуються порівняльний аналіз, який дозволяє порівняти дії німецької розвідки на Півдні України з її діяльністю в інших регіонах чи діяльністю розвідок інших країн у схожих умовах.

Для глибшого розуміння впливу розвідувальної інформації на військові рішення використовуються методи контент-аналізу, що дозволяють виявити ключові теми, ідеї та зміст зібраної інформації, а також оцінити її значимість для військового планування та стратегічних рішень. Окрім того, застосовується аналіз свідчень очевидців та учасників подій, включаючи мемуари, інтерв'ю та листування, що допомагає відтворити особистісний досвід, переживання та оцінки діяльності розвідки з боку безпосередніх учасників цих подій.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія питання.

Історіографія військової розвідки Німеччини під час Другої світової війни, зокрема на території Півдня України, вимагає глибокого розуміння загальноєвропейської політичної ситуації та основних конфліктів того часу, а також аналізу агресивної зовнішньої політики Німеччини.

На початку XX століття Європа пережила глибокі трансформації, викликані наслідками Першої світової війни. Війна не лише змінила політичну карту континенту, але й спричинила соціально-економічні потрясіння, які залишили глибокий слід на подальшому розвитку європейських держав. Наслідки війни були такі величезні, що багато країн все ще відчували їх вплив через десятиліття. Зусилля з відновлення економік і політичних систем були складними і часто переривалися новими викликами, такими як Велика депресія 1930-х років.

Цей період виявився особливо важким для Німеччини, яка зазнала величезних територіальних і фінансових втрат у результаті Версальського мирного договору 1919 року. Наростання національного невдоволення, економічна нестабільність і політична криза створили сприятливий ґрунт для зростання радикальних ідеологій, зокрема націонал-соціалізму, який обіцяв відродження величі Німеччини та вихід з соціально-економічної кризи.[12]

Коли в 1933 році до влади прийшов Адольф Гітлер, він запровадив агресивну зовнішню політику, орієнтовану на розширення території і відновлення військової могутності країни. Гітлерська доктрина "Lebensraum" (життєвий простір) стала виправданням для експансіоністських планів, які сприяли зростанню напруженості в регіоні. Ця політика призвела до анексії Австрії, Судетської області та, врешті-решт, до нападу на Польщу, що стало початком Другої світової війни.

Політика апезмента, проведена Великою Британією та Францією, спрямована на запобігання війни через уступки Німеччині, виявилася неефективною. Ці зусилля не змогли стримати Гітлера від подальших агресивних дій і лише дали йому більше часу для зміцнення військової могутності. Західні держави сподівалися на мир через дипломатію, не усвідомлюючи, що з кожним кроком Німеччина ставала все сильнішою та агресивнішою.

Роль Німеччини у Громадянській війні в Іспанії та її військова підтримка італійських сил у війні в Ефіопії ще більше загострила міжнародні відносини та сприяла розпалу конфліктів. Ці дії демонстрували готовність Німеччини використовувати військову силу для досягнення своїх цілей, водночас ігноруючи міжнародні норми та угоди.

Аналіз історіографії питання вимагає розуміння цих складних міжнародних відносин і політичних реалій, які формували Європу в період між двома світовими війнами. Німецька зовнішня політика і її вплив на європейську безпеку та стабільність відіграли ключову роль у розвитку подій, що призвели до одного з найтрагічніших конфліктів в історії людства.

З приходом до влади Адольфа Гітлера в 1933 році, Німеччина вступила в нову еру своєї зовнішньої політики, яка характеризувалася агресивними, експансіоністськими та реваншистськими ідеями. Центральною основою Гітлерівської політики стала концепція "Lebensraum" або життєвий простір, яка передбачала розширення німецьких територій за рахунок земель Східної Європи, насамперед Польщі та Радянського Союзу. Ця політика не тільки забезпечувала економічні та стратегічні переваги, але й відображала глибоко закорінені расистські переконання націонал-соціалістичного режиму, який вбачав у слов'янських народах "нижчу расу", що мала підкорятися "вищій" арійській расі.

Відродження великої Німеччини, згідно з ідеями Гітлера, передбачало не тільки територіальне збільшення, але й реалізацію ідеї расової чистоти та культурної домінації. Ці ідеї були легалізовані через низку законодавчих актів,

зокрема Нюрнберзькі закони, що вводили дискримінаційні заходи проти євреїв та інших меншин. Водночас, Гітлер прагнув відновити воєнний потенціал Німеччини, що включало перебудову війська, наукові дослідження в галузі зброї та масштабну промислову підготовку до війни.

Військова агресія Німеччини почалася з рейнської кризи в 1936 році, коли Гітлер директивно відновив військову присутність у Рейнській області, що порушувало умови Версальського договору. Подальші дії були ще більш агресивними: Аншлюс Австрії в 1938 році та окупація Судетської області, що була частиною Чехословаччини. Кожен з цих кроків відбувався під приводом захисту прав німецькомовного населення, але насправді служив засобом для здійснення експансивних планів націонал-соціалістичного режиму.

Однак, найбільш руйнівною була інвазія на Польщу 1 вересня 1939 року, що прямо спровокувала початок Другої світової війни. Слідуючи стратегії "бліцкригу", німецькі війська швидко просунулись вглиб Польщі, використовуючи сучасні тактики та технології, що були розроблені під час міжвоєнного періоду. Вторгнення в Польщу також засвідчило, що німецька військова розвідка мала вирішальне значення у плануванні та виконанні військових операцій, зігравши ключову роль у досягненні стратегічних цілей Німеччини.[1]

Також важливо відзначити, що агресивна зовнішня політика Німеччини спричинила значні зміни у міжнародних відносинах, зокрема у формуванні альянсів та протистояннях. Британія та Франція, спершу прагнучи уникнути прямого конфлікту, врешті-решт оголосили війну Німеччині після її нападу на Польщу. Ці дії вказували на повну неготовність європейських держав до агресивної політики Гітлера, яка не тільки використовувала воєнну силу для експансії, але й супроводжувалась глибокими соціальними та расовими перетвореннями всередині самої Німеччини та окупованих територій.

1.2 Джерельна база.

Джерельна база дослідження історичних подій має вирішальне значення для забезпечення об'єктивності, глибини аналізу та історичної точності. У випадку дослідження діяльності німецької військової розвідки під час Другої світової війни, важливо розглянути як первинні, так і вторинні джерела.

Для забезпечення глибокого розуміння історичних подій, первинні джерела відіграють неперевершену роль, оскільки вони надають безпосередній доступ до матеріалів, створених учасниками або свідками цих подій. В контексті дослідження діяльності німецької військової розвідки під час Другої світової війни на території Півдня України, первинні джерела є ключовими для відтворення об'єктивної картини подій, розуміння стратегій та повсякденних реалій воєнного часу.[3]

Архівні документи, такі як офіційні накази, директиви, і звіти, складають фундамент для аналізу військових та розвідувальних операцій. Ці документи часто містять важливу інформацію про логістику, тактику і стратегічні плани, що дають можливість глибше зрозуміти механізми роботи розвідувальних агенцій, таких як Abwehr та SD. Вивчення кореспонденції між розвідувальними агенціями дозволяє ідентифікувати внутрішній діалог, конфлікти та стратегічні рішення, що формувалися на найвищому рівні.

Листування між військовими лідерами та розвідниками відкриває персональні перспективи і думки тих, хто безпосередньо втілював або впливав на розвідувальні місії. Ці листи можуть містити не тільки стратегічні обговорення, а й особистісні оцінки, сумніви та сподівання, що допомагають зрозуміти людський вимір воєнних подій. Через такі особистісні свідчення ми можемо отримати унікальний внесок у розуміння історії, який важко знайти у більш формальних джерелах.

Звіти розвідки є, можливо, одними з найцінніших джерел для істориків, які зосереджуються на аналізі військових конфліктів і розвідувальної діяльності. Вони детально описують хід операцій, реакції та адаптації до

змінюваних умов на полі бою. Ретельний аналіз таких звітів може виявити не тільки стратегічну ефективність окремих місій, але й вказати на помилки та успіхи, що мали критичне значення для результатів військових кампаній.

Свідчення очевидців, які надають безпосередні відгуки та переживання тих, хто брав участь у подіях або був їхнім свідком, додають емоційного виміру до історичного нарративу. Усні історії та письмові спогади дозволяють історикам зануритися в атмосферу того часу, відтворюючи образи життя та взаємодій між людьми у складних умовах війни. Вони також допомагають висвітлити менш документовані аспекти життя, такі як вплив війни на цивільне населення, зміну місцевих культур і суспільних структур.

Комбінація цих різноманітних первинних джерел надає міцну основу для всебічного та багатогранного вивчення історичних подій, дозволяючи історикам розкривати складність та багатовимірність військових та розвідувальних операцій Німеччини під час Другої світової війни.

Вторинні джерела іграють незамінну роль у процесі історичного дослідження, оскільки вони дозволяють інтерпретувати, аналізувати та критично оцінювати первинні джерела та події. Ці ресурси допомагають створювати зв'язки між окремими фактами, розкривають глибші контексти і дозволяють зрозуміти більш широкі історичні нарративи. Для дослідження такої складної теми, як діяльність німецької військової розвідки під час Другої світової війни в Південній Україні, вторинні джерела стають важливим інструментом для досягнення об'єктивності та глибини аналізу.

Історичні монографії, які є плодом довготривалих досліджень та глибокого аналізу, надають комплексний погляд на діяльність розвідки, включаючи стратегічні рішення, тактику, та виконання конкретних операцій. Автори цих монографій зазвичай використовують широкий спектр первинних джерел та доповнюють їх власними інсайтами та інтерпретаціями. Такі твори не тільки допомагають зрозуміти "що" і "як" відбувалося, але й "чому" певні події мали місце, розкриваючи мотивації, політичні обставини та економічні умови того часу.

Наукові статті, які публікуються в академічних журналах, зосереджуються на більш специфічних аспектах розвідувальної діяльності, таких як використання певних технологій шифрування, методи контррозвідки, або аналіз впливу розвідданих на певні військові операції. Ці статті часто містять вузькофокусовані дослідження, які можуть допомогти детально проаналізувати окремі випадки чи розвідувальні успіхи або невдачі, а також оцінити їхній вплив на хід війни.[8]

Аналітичні роботи, створені дослідницькими інститутами та аналітичними центрами, мають за мету оцінити стратегічне значення розвідувальних операцій. Ці доповіді та аналізи використовують широкий спектр даних для висновків про ефективність розвідувальних заходів та їхній довгостроковий вплив на політичні та воєнні стратегії. Вони також можуть включати оцінки післявоєнного розвитку регіонів, на які вплинули ці операції, надаючи важливий контекст для розуміння тривалих наслідків війни.

Крім цього, існують численні тематичні збірки, конференції та семінари, присвячені вивченню військової історії, які також служать важливим джерелом вторинної інформації. Участь в таких заходах дозволяє дослідникам поділитися своїми висновками, обговорити теоретичні та методологічні питання, а також отримати нові ідеї для подальших досліджень.

Використання вторинних джерел є фундаментальним для створення повноцінного, багатогранного аналізу історичних подій, особливо в контексті вивчення військової розвідки під час Другої світової війни. Вони не тільки допомагають вирішити складні питання історії, але й сприяють кращому розумінню уроків минулого, що є ключем до розуміння сучасних міжнародних відносин та безпекових викликів.

1.3 Методологія дослідження

Методологія дослідження в історичних науках є фундаментом для розуміння як конкретних історичних подій, так і ширших історичних процесів.

Вона включає в себе вибір підходів до збору, аналізу та інтерпретації даних, які допомагають історикам встановлювати факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та формулювати обґрунтовані висновки. У контексті дослідження німецької військової розвідки під час Другої світової війни на території Півдня України важливо вибрати такі методологічні підходи, які найбільш адекватно відповідають специфіці предмета та джерельної бази дослідження.

Історичний аналіз є надзвичайно важливим інструментом для дослідників, який дозволяє не тільки вивчати події у їхньому хронологічному порядку та соціокультурному контексті, але й забезпечує глибоке розуміння мотивацій та дій учасників історичних подій. Це особливо актуально при дослідженні військової розвідки, де необхідно врахувати не тільки фактичні дії та події, але й складні мотивації та стратегічні рішення, що лежали в їх основі.

Використання історичного аналізу в дослідженні військової розвідки під час Другої світової війни включає детальний розгляд первинних джерел, таких як оперативні звіти, картографічні матеріали, офіційні документи, листування між офіційними особами, а також вторинних джерел, які допомагають реконструювати історичні події. Ці матеріали можуть містити ключову інформацію про стратегії та тактику розвідувальних операцій, використання конкретних методів збору даних, а також ефективність реалізації розвідувальних завдань.[11]

Особливу увагу в історичному аналізі слід приділити інтерпретації зібраних даних. Історичне дослідження вимагає від дослідника не тільки здатності зібрати та систематизувати інформацію, але й вміння аналізувати її у контексті епохи, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між подіями та визначати вплив конкретних історичних факторів на розвиток подій. Наприклад, аналіз розвідувальних звітів може виявити не тільки технічні деталі проведених операцій, але й стратегічні помилки або успіхи, що мали значний вплив на хід воєнних дій.

Важливою складовою історичного аналізу є критичне ставлення до джерел. Історик має бути підготовленим критично оцінювати достовірність джерел, їхню можливу упередженість або обмеженість. У випадку військової розвідки, де інформація часто має стратегічне значення і може бути предметом цензури або дезінформації, така критична оцінка є невід'ємною частиною процесу інтерпретації.

Критичний огляд джерел становить ключову складову будь-якого історичного дослідження. Він включає глибокий аналіз та оцінку авторства, походження, мотивів створення та контексту джерел, з метою виявлення їх достовірності, об'єктивності та інформативності. Цей процес не тільки дозволяє історикам перевіряти правдивість інформації, але й розуміти, які фактори могли вплинути на інтерпретацію подій автором джерела.

У контексті військових досліджень, і особливо розвідувальної діяльності, критичний огляд джерел набуває особливої ваги, оскільки багато військових документів можуть містити специфічну термінологію, бути предметом секретності або навмисно спотворені для введення противника в оману. Такі особливості вимагають від дослідника особливої уваги та глибокого розуміння контексту, в якому ці документи були створені.

Критичний огляд джерел починається з визначення авторства. Знання про того, хто створив документ, може надати ключову інформацію про можливі упередження. Наприклад, доповіді військових чиновників можуть наголошувати на успіхах і мінімізувати невдачі, щоб підняти моральний дух або забезпечити підтримку вищого керівництва.[16]

Походження джерела також має велике значення. Документи, створені військовими установами, можуть містити детальнішу і точнішу інформацію порівняно з документами цивільного походження, але також вони частіше можуть бути засекреченими або містити інформацію, призначену для внутрішнього використання.

Цілі створення джерела також критично важливі для його оцінки. Зрозуміння того, для чого документ був створений, допомагає ідентифікувати

його цільову аудиторію та основні повідомлення, які автор хотів передати. Наприклад, прес-релізи або публічні заяви військових можуть бути спрямовані на формування публічної думки або політичної підтримки.

Порівняльний аналіз є надзвичайно корисним інструментом у соціальних науках, зокрема в історичних дослідженнях, оскільки він дозволяє дослідникам розглядати і порівнювати події або явища за допомогою систематичного підходу. Використання цього методу в історії військової розвідки зокрема допомагає розуміти, як різні держави вирішували аналогічні виклики в різні історичні періоди, що в свою чергу дозволяє оцінити ефективність застосованих стратегій і тактик.

Застосування порівняльного аналізу у військовій розвідці вимагає детального вивчення інформації про розвідувальні операції, які проводились у різних країнах та різні часові періоди. Цей аналіз допомагає ідентифікувати спільні тенденції та відмінності у розвідувальних підходах, засобах і методах, що використовувалися різними державами. Наприклад, можна порівняти методи збору інформації, які використовували німецькі розвідувальні служби під час Другої світової війни, з методами, які використовували союзники, або ж з сучасними методами розвідки.

Такий аналіз також включає розгляд контексту, в якому розвідувальні служби діяли. Це означає не тільки вивчення політичних і військових аспектів, але й економічних, соціальних та технологічних факторів, які могли впливати на розвідувальну діяльність. Розуміння цих аспектів є ключовим для оцінки того, чому деякі розвідувальні стратегії були успішними, тоді як інші – ні.

Порівняльний аналіз також може виявити унікальні або загальні риси в розвідувальній діяльності, які характеризують певні геополітичні умови або історичні періоди. Вивчення цих особливостей допомагає дослідникам зрозуміти, як змінювалися розвідувальні методи з часом і які фактори сприяли цим змінам. Це, у свою чергу, забезпечує глибше розуміння історичної еволюції військової розвідки та її впливу на розвиток міжнародних відносин і безпекової політики.

Завдяки порівняльному аналізу, історики та аналітики здатні не тільки вивчати минуле, але й робити висновки, які можуть слугувати уроками для сучасності, допомагаючи розробляти більш ефективні стратегії вирішення сучасних викликів у сфері військової розвідки та міжнародної безпеки.[22]

Аналіз даних у історичних дослідженнях є багатоетапним процесом, який починається з ідентифікації та відбору відповідних даних і закінчується їх детальним розглядом та інтерпретацією. Цей процес вимагає від історика не тільки глибоких знань у сфері досліджуваної теми, але й здатності критично мислити та інтегрувати нові дані в ширший історичний контекст.

Ідентифікація і відбір даних — перший крок, який забезпечує основу для подальшого дослідження. Важливо вибрати такі дані, які є надійними та відповідають дослідницьким запитанням. Це може бути складним завданням, особливо коли джерела обмежені або мають певні упередження. У контексті військової розвідки це можуть бути звіти про проведені операції, свідчення учасників подій або архівні матеріали.

Систематизація даних — наступний крок, який включає організацію даних у зручну для аналізу форму. Це може бути хронологічне упорядкування подій, категоризація джерел за типами або тематичне групування матеріалів. Ефективна систематизація є ключовою для забезпечення логічної послідовності в дослідженні та забезпечує легшість доступу до інформації на наступних етапах.

Аналіз даних — серце історичного дослідження, цей етап включає детальне вивчення зібраної інформації з метою виявлення закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків та зрозуміння глибших значень історичних подій. В історичних дослідженнях військової розвідки аналіз може включати оцінку ефективності різних оперативних стратегій, зрозуміння ролі розвідки в більших військових кампаніях та впливу на загальні воєнні результати.[4]

Інтерпретація — кінцевий етап дослідження, де дослідник формулює висновки, що базуються на аналізі даних. Це включає не тільки опис подій, але й глибше розуміння історичних процесів. Інтерпретація вимагає від

дослідника здатності поєднувати деталі в єдину когерентну картину, визначаючи, як і чому певні події впливали на історичний розвиток.

Важливою частиною процесу інтерпретації є здатність презентувати висновки таким чином, щоб вони були зрозумілі як академічній спільноті, так і ширшій аудиторії. Це включає аргументацію з опорою на докази, критичне мислення та теоретичне обґрунтування, які допомагають забезпечити наукову вагомість дослідження.

Використання цих методів історичного аналізу, критичного огляду джерел, порівняльного аналізу та процедур аналізу даних відкриває можливість для глибокого та об'єктивного дослідження, що є необхідним для забезпечення якісного внеску в історичну науку.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ

2.1. Політичний та воєнний контекст Європи напередодні та в період Другої світової війни.

Друга світова війна не була раптовим вибухом конфлікту, але кульмінацією тривалого періоду міжнародної напруженості, політичних амбіцій, економічних криз та ідеологічних протиріч.

Міжвоєнний період у Європі став часом глибоких політичних змін та економічних потрясінь, які проклали шлях до Другої світової війни. Версальський мирний договір 1919 року, який поклав край Першій світовій війні, мав на меті запобігти подальшій агресії з боку Німеччини, але водночас наклав на неї суворі репарації та територіальні обмеження. Ці умови сприяли економічній нестабільності в Німеччині та посилили соціальне невдоволення, створюючи сприятливий ґрунт для зростання радикальних націоналістичних рухів.

Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини (НСДАП) під керівництвом Адольфа Гітлера використала ці умови, пропонуючи відновлення національної гідності, економічне відродження та розширення території. Після приходу до влади в 1933 році, Гітлер і НСДАП почали активну перебудову німецького суспільства, покладаючи основу для агресивної зовнішньої політики, спрямованої на розширення територій, що стало однією з основних причин Другої світової війни.[10]

Сформований альянс між Німеччиною, Італією та Японією, відомий як вісь Берлін-Рим-Токіо, відіграв ключову роль у формуванні міжнародної системи напередодні війни. Цей альянс, заснований на спільних інтересах у територіальному розширенні та антикомунізмі, відображав геополітичну стратегію його учасників, спрямовану на перебудову світового порядку відповідно до своїх імперіалістичних амбіцій.

Зростання напруженості у Європі та Азії було обумовлено не лише амбіціями вісі Берлін-Рим-Токіо, але й відсутністю ефективного міжнародного механізму для запобігання агресії. Ліга Націй, створена з метою забезпечення миру та колективної безпеки, виявилась нездатною стримати агресивні дії держав-агресорів, що лише посилювало відчуття невизначеності та нестабільності у міжнародних відносинах.

Втім, основною рушійною силою, що спонукала до війни, стала ідеологія та зовнішня політика нацистської Німеччини, яка включала принципи расової переваги, антисемітизму та лебенсрауму (простору для життя). Ці ідеї лягли в основу експансіоністської політики Гітлера, що призвела до анексії Австрії, захоплення Чехословаччини та нападу на Польщу, що стало безпосереднім приводом до вибуху Другої світової війни.

Політичний та воєнний контекст Європи напередодні та в період Другої світової війни був результатом комплексу міжнародних протиріч, економічних криз, націоналістичних ідеологій та дипломатичних збоїв, що разом спричинили один із найтрагічніших конфліктів в історії людства.

Друга світова війна, великий глобальний конфлікт, який тривав з 1939 по 1945 роки, була не лише результатом безпосередніх військових дій, а й наслідком глибоких політичних, соціальних та економічних процесів, що відбувалися в Європі та світі протягом десятиліть. Витоки цього конфлікту сягають корінням у наслідки Першої світової війни, невдоволення умовами Версальського договору, економічну нестабільність, спричинену Великою депресією, та зростання ідеологій тоталітаризму.

Ревізіонізм переможених держав, особливо Німеччини, яка прагнула переглянути післявоєнний світовий порядок, створений Версальською угодою, став одним із ключових факторів, що спонукали до конфлікту. Це невдоволення, поєднане з внутрішньою економічною нестабільністю та соціальними потрясіннями, створило сприятливі умови для зростання популярності екстремістських ідеологій, зокрема нацизму в Німеччині. Під керівництвом Адольфа Гітлера Німеччина розпочала агресивну зовнішню

політику, спрямовану на територіальне розширення та встановлення домінування над Європою.

Створення вісі Берлін-Рим-Токіо відобразило бажання Німеччини, Італії та Японії розширити свої сфери впливу та перерозподілити світові ресурси на свою користь. Цей альянс, заснований на спільних інтересах у військовій експансії та опорі проти домінуючих світових держав, зокрема Великої Британії та США, значно посилив глобальну напруженість.

Напад Німеччини на Польщу у вересні 1939 року, який став прямим приводом до війни, демонструє агресивну сутність нацистської політики. Ця подія викликала ланцюгову реакцію, змусивши Велику Британію та Францію оголосити війну Німеччині, що ознаменувало початок глобального конфлікту.

Основні етапи Другої світової війни, від блискавичної війни в Європі до битви за Атлантику, війни в Північній Африці, жорстоких боїв на Східному фронті та військових дій в Азії та на Тихому океані, відображають глобальні масштаби та руйнівний характер конфлікту. Битва за Сталінград стала переломним моментом війни, вказавши на зміну ініціативи від Осі до союзників і початок кінця для нацистської Німеччини.

Друга світова війна була результатом складної взаємодії міжнародних, політичних, економічних та соціальних факторів. Її причини та етапи відображають як локальні амбіції окремих держав, так і глобальні зміни в міжнародних відносинах, що в кінцевому результаті призвели до одного з наймасштабніших та найтрагічніших конфліктів в історії людства.

У контексті Другої світової війни, Україна займала унікальне та вирішальне стратегічне місце через своє географічне розташування та економічні ресурси, що робило її ключовою метою для нацистської Німеччини в її прагненні домінувати в Східній Європі. Окупація України мала далекосяжні наслідки не лише для самої України, але й для ходу війни в цілому, впливаючи на стратегічні плани обох сторін конфлікту.

З початком нацистського вторгнення в Радянський Союз у 1941 році під кодовою назвою "Операція Барбаросса", Україна опинилась в епіцентрі

військових дій. На її території відбулися численні битви, які завдали величезних руйнувань та людських втрат. Німецька окупація призвела до жорстоких репресій, масових вбивств, зокрема Голокосту, та використання українського населення в якості примусової праці. У той же час, значна частина українського населення брала участь у партизанському русі, чинячи опір окупаційній владі та сприяючи радянським військовим зусиллям.[5]

Україна стала ареною не лише для військових зіткнень, але й для складних соціальних та політичних процесів. Різні українські групи мали різне ставлення до окупантів, від спроб створення незалежної держави до боротьби на боці однієї з воюючих сторін. Ця розмаїтість позицій відображала складність українського суспільства та його аспірацій в умовах війни.

Визволення України від нацистської окупації, яке почалося в 1943 році та завершилося у 1944 році, було критично важливим для подальшого перебігу війни. Воно не лише позбавило Третій Рейх важливих економічних ресурсів, але й відкрило Червоній Армії шлях для подальшого наступу на захід. Битви за контроль над українською територією, такі як облога Севастополя, битва за Київ та визволення Львова, стали символом не лише військової відваги, але й величезних людських втрат та страждань.

Стратегічне розташування України, її економічні та людські ресурси зробили її однією з ключових територій у Другій світовій війні. Роль України у війні була надзвичайно складною та суперечливою, але безсумнівно вирішальною у контексті загальної боротьби проти нацизму та в подальшому формуванні повоєнного світопорядку. Визволення України від нацистських загарбників стало не лише ключовим етапом на шляху до перемоги над нацистською Німеччиною, але й важливим моментом в історії України, що вплинув на її подальший розвиток та самоідентифікацію.

2.2. Створення та розвиток німецької військової розвідки: організаційна структура та основні завдання.

Створення та розвиток німецької військової розвідки, відомої під назвою *Abwehr*, стало важливою віхою в історії військової розвідувальної діяльності Німеччини. Від своєї заснування в період після Першої світової війни та до кінця Другої світової війни, *Abwehr* відіграла ключову роль у зборі та аналізі військової розвідувальної інформації для Німеччини.

Заснування *Abwehr* у 1920 році стало фундаментальним кроком у формуванні військової розвідувальної служби Німеччини. Утворення цієї організації відбулося в контексті поступового відновлення країни після Першої світової війни, коли Німеччина переживала значні територіальні, політичні та економічні втрати, накладені Версальським договором. Створення *Abwehr* було частиною ширшої стратегії зміцнення національної безпеки та обороноздатності, надаючи можливість вести розвідувальну діяльність та контррозвідку для захисту національних інтересів Німеччини.

У цей складний історичний період для Німеччини, коли країна намагалася адаптуватися до нових міжнародних реалій та водночас шукати шляхи відновлення свого військового потенціалу, діяльність *Abwehr* набувала особливої ваги. Це було не лише відображенням прагнення Німеччини захистити себе від зовнішніх загроз, але й частиною більш амбітних планів на майбутнє.[2]

Призначення адмірала Вільгельма Канаріса на посаду керівника *Abwehr* у 1935 році відкрило нову сторінку в історії німецької військової розвідки. Канаріс, особа з непересічними інтелектуальними здібностями та глибоким розумінням міжнародної політики, зумів перетворити *Abwehr* на високоефективну розвідувальну службу. Під його керівництвом було створено розгалужену мережу шпигунів та інформаторів по всьому світу, що дозволяло збирати важливі відомості про військові плани та можливості потенційних противників.

Канаріс не лише вдосконалив методи роботи Abwehr, але й вніс важливий внесок у формування її моральних принципів. Незважаючи на тісну співпрацю з нацистським режимом, він зберігав критичну дистанцію до ідеології нацизму, що з часом призвело його до участі в антигітлерівському опорі. Ця двозначна позиція Канаріса, як лояльного службовця держави та одночасно опонента нацистської ідеології, стала однією з найбільш інтригуючих сторінок в історії Abwehr.

Розвиток Abwehr та її вплив на хід Другої світової війни не можна недооцінювати. Розвідувальна інформація, зібрана цією службою, впливала на рішення німецького військового та політичного керівництва, визначаючи стратегію ведення війни. Водночас, історія Abwehr та її керівників, особливо Вільгельма Канаріса, відображає складність моральних виборів та політичних рішень у часи великих історичних потрясінь.

Структура та діяльність Abwehr, німецької військової розвідки, відіграли вирішальну роль у підготовці та проведенні військових операцій Німеччини протягом Другої світової війни. Заснована як організація, яка мала забезпечувати збір розвідданих та контррозвідувальну діяльність, Abwehr швидко розвинулася в складну структуру з різноманітними підрозділами, кожен з яких спеціалізувався на певній сфері розвідки.

Організаційна структура Abwehr була розроблена таким чином, щоб максимально ефективно використовувати доступні ресурси для збору інформації. Вона включала відділи, що займалися збором інформації про військові потужності інших країн, економічною розвідкою, криптографією та контррозвідкою. Кожен відділ мав свою власну мережу агентів і свої методи роботи, що дозволяло покривати великий спектр розвідувальних завдань.[7]

Методи роботи Abwehr охоплювали широкий спектр діяльності — від класичного шпигунства та вербування агентів до застосування передових технологій того часу. Значну увагу приділяли криптографії та радіоперехопленню, що дозволяло ефективно збирати інформацію, критично важливу для планування та ведення військових операцій. Використання

різноманітних методів розвідки давало можливість збирати детальні дані про військові потужності, плани та наміри противника, що було надзвичайно важливим у воєнний час.

Роль Abwehr у військовій стратегії Німеччини не можна недооцінювати. Розвідувальна інформація, зібрана цією службою, багато разів визначала стратегічні рішення німецького військового командування. Втім, внутрішні конфлікти та зусилля союзників у сфері контррозвідки створили значні виклики для Abwehr, що в певній мірі обмежило її ефективність. Зокрема, діяльність адмірала Канаріса, який висловлював антигітлерівські погляди та був залучений до змови проти Гітлера, свідчить про складність внутрішньополітичної обстановки в Німеччині та вплив цих факторів на роботу військової розвідки.

Після закінчення Другої світової війни та розпаду нацистського режиму, Abwehr була розформована. Однак, її історія та діяльність залишили важливий слід у розвитку військової розвідки, продемонструвавши як ефективність розвідувальних операцій, так і складні моральні та етичні дилеми, з якими стикаються розвідники в умовах війни.

2.3. Методи збору інформації та специфіка розвідувальної діяльності німецької військової розвідки.

Методи збору інформації та специфіка розвідувальної діяльності німецької військової розвідки, особливо в контексті її діяльності під час Другої світової війни, демонструють високий рівень складності, адаптивності та інноваційності. Abwehr, головне розвідувальне агентство нацистської Німеччини, використовувало різноманітні методи для збору розвідданих, що охоплювали традиційне шпигунство, радіоперехоплення, роботу з агентурною мережею та проведення диверсійних операцій.

Методи роботи німецької військової розвідки, що були використані під час Другої світової війни, відзначаються своєю різноманітністю та

комплексністю, що дозволило Abwehr досягти значних успіхів у зборі цінної інформації. Основними методами, на які спиралася німецька розвідка, були шпигунство, радіоперехоплення, робота з агентурною мережею та проведення диверсійних операцій, кожен з яких мав свої особливості та специфіку використання.

Шпигунство, традиційно важливий елемент розвідувальної діяльності, полягало у вербуванні агентів з числа осіб, що мали доступ до секретної інформації у військових, політичних, наукових та інших структурах країн-противників. Ці агенти збирали детальні дані про військові плани, дислокацію військ, оборонні укріплення, а також про військово-технічні нововведення, що могли бути використані проти Німеччини. Ефективність шпигунства залежала від глибини проникнення агентів у структури противника та їх здатності непомітно передавати отриману інформацію.

Радіоперехоплення відіграло ключову роль у зборі розвідданих, особливо з огляду на його значення для оперативного реагування на дії противника. Використання передових технологій та обладнання дозволило Abwehr ефективно перехоплювати радіосигнали, розшифровувати зашифровані повідомлення та отримувати доступ до важливої інформації без необхідності фізичного проникнення в територію противника.[11]

Агентурна мережа Abwehr, розгорнута в різних куточках світу, дозволяла проводити розвідувальну діяльність на глобальному рівні. Ця мережа охоплювала не лише військові аспекти, але й економічні, політичні та наукові сфери, забезпечуючи комплексний погляд на потенціал та вразливі місця противника. Агенти Abwehr збирали інформацію, яка могла бути використана для планування диверсій, саботажу або навіть підбурювання антиурядових рухів у країнах-противниках.

Диверсійні операції були спрямовані на створення безпосередніх перешкод для ведення війни противником, включаючи саботаж важливих об'єктів, знищення логістичних мереж або підлив морального духу ворога. Ці

операції потребували ретельного планування, глибокого знання місцевості та високої кваліфікації виконавців.

Специфіка розвідувальної діяльності Abwehr в Україні та інших регіонах СРСР полягала у використанні всіх зазначених методів з особливим акцентом на адаптацію до місцевих умов та використанні етнічних та політичних розбіжностей в середині Радянського Союзу. Ці дії мали на меті не лише збір інформації, але й дестабілізацію ситуації в тилу противника, що могло б сприяти загальним військовим успіхам Німеччини.

Розвідувальна діяльність Abwehr на території СРСР, а особливо в Україні, займала особливе місце в загальній стратегії нацистської Німеччини під час Другої світової війни. Геополітичне положення України, її значні сільськогосподарські та промислові ресурси, а також критичне стратегічне значення як мосту до глибин Радянського Союзу, зробили цей регіон ключовою метою для німецької розвідувальної діяльності.

Abwehr сконцентрувала значні зусилля на створенні та розширенні своєї агентурної мережі в Україні, вербуючи місцевих жителів і використовуючи етнічні та політичні розбіжності для збору інформації про розташування радянських військ, їхні плани та можливості. Особлива увага приділялася виявленню слабких місць у радянській обороні, а також збору даних про економічний потенціал регіону, що могло бути використано для підтримки німецьких військових потреб.

Значна увага в роботі Abwehr була приділена аналізу настроїв місцевого населення. Це дозволяло німецькій розвідці ідентифікувати потенційних союзників або групи, готові до співпраці проти радянської влади, а також планувати диверсійні акції, спрямовані на дестабілізацію ситуації в тилу противника. Водночас, ці дії сприяли розширенню агентурної мережі, надаючи Abwehr важливу інформацію для подальшого використання.

Діяльність Abwehr в Україні також включала розробку та виконання спеціальних операцій, спрямованих на підриг економічної та військової інфраструктури. Такі операції охоплювали саботаж залізниць, знищення

промислових об'єктів, атаки на енергетичні мережі та інші заходи, спрямовані на максимальне ускладнення зусиль Радянського Союзу щодо мобілізації ресурсів для ведення війни. Виконання таких завдань вимагало від Abwehr глибокого розуміння локальних умов, здатності швидко адаптуватися до змінювальної обстановки та високого рівня оперативного планування.

Розвідувальна діяльність Abwehr на території СРСР, особливо в Україні, демонструє комплексний підхід німецької військової розвідки до виконання своїх завдань. Використання широкого спектру методів розвідки, від традиційного шпигунства до складних диверсійних операцій, вказує на високий рівень професіоналізму та адаптивності Abwehr. Ця діяльність мала значний вплив на хід військових дій на Східному фронті, дозволяючи німецькому командуванню краще планувати свої операції та адаптуватися до змінювальної стратегічної обстановки.

РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

3.1. Основні операції та місії німецької військової розвідки на Півдні України.

У період Другої світової війни, діяльність німецької військової розвідки Abwehr на Півдні України стала виразним прикладом складної взаємодії між військовими стратегіями, політичними амбіціями та місцевими реаліями. Регіон, що має стратегічне значення через свої сільськогосподарські ресурси, транспортні маршрути та близькість до ключових військових об'єктів, став ареною для низки розвідувальних місій, диверсійних актів та психологічних операцій.

Розвідувальні місії, здійснювані Abwehr на цій території, мали на меті збір детальної інформації про розташування, чисельність та бойові можливості радянських військ. Ці місії включали не лише наземний збір даних, але й аерофотозйомку, що дозволяло створити точні картографічні матеріали радянських оборонних укріплень та військових баз. Ефективність цих місій була забезпечена завдяки висококваліфікованим агентам, які часто діяли під прикриттям або за допомогою місцевих колаборантів.

Диверсійні операції були важливою частиною стратегії Abwehr в регіоні. Цілеспрямовані атаки на залізничні вузли, склади з боєприпасами та важливу інфраструктуру мали на меті послабити радянську логістику та обороноздатність. Використання місцевих агентів та диверсантів дозволило проводити ці операції з мінімальними втратами для німецьких сил, одночасно зберігаючи елемент несподіванки.[4]

Співпраця з місцевим населенням та колабораціоністськими угрупованнями була ще однією важливою складовою діяльності Abwehr в Україні. Використовуючи антирадянські настрої деяких шарів населення, німецька розвідка формувала мережу інформаторів та співників, які допомагали в розвідувальних та диверсійних місіях. Водночас це

співробітництво не завжди було стабільним чи надійним, оскільки місцеве населення могло змінювати свої симпатії залежно від зміни військово-політичної ситуації.

Протидія радянському партизанському руху стала однією з найскладніших задач для Abwehr на Півдні України. Активність партизан, їх глибоке знання місцевості та висока мобільність робили їх серйозним противником для німецьких окупаційних сил. Abwehr вкладала значні ресурси у збір інформації про партизанські загони, їх бази та тактику, а також у проведення контрдиверсійних операцій для нейтралізації цієї загрози.

Діяльність німецької військової розвідки на Півдні України демонструє комплексний підхід до збору інформації, проведення диверсій та взаємодії з місцевим населенням. Водночас, успіх цих операцій був обмежений завдяки ефективній радянській контррозвідці, активному опору з боку партизанських загонів та складностям у взаєминах з місцевими колабораціоністськими угрупованнями.

Комплексний підхід німецької військової розвідки, що включав широкий спектр методів та технік, демонструє розуміння необхідності гнучкої та адаптивної стратегії в умовах швидкозмінного фронту війни. Ефективне використання місцевих ресурсів і знань, зокрема через вербування колаборантів та взаємодію з антирадянськими елементами населення, могло б значно посилити позиції німецької армії на цьому напрямку.

Однак, не дивлячись на всі зусилля, діяльність німецької військової розвідки на Півдні України зіткнулася з рядом серйозних викликів. Сильний опір з боку радянських військ та особливо партизанських загонів, що активно використовували тактику герильї та мали значну підтримку серед місцевого населення, значно ускладнив завдання німецьких розвідників. Крім того, управління колабораціоністськими силами, що часто мали власні інтереси та цілі, також представляло собою значну проблему, що могло підривати зусилля розвідки та обмежувати їх ефективність.

Операції німецької військової розвідки на Півдні України виявилися важливим, але складним елементом військових зусиль нацистської Німеччини на Східному фронті. Хоча вони демонстрували гнучкість та адаптивність німецької військової розвідки, реальний вплив цих дій на перебіг військових дій у регіоні був обмежений через сильний опір з боку радянських сил, складнощі в управлінні колабораціоністськими групами та високу ефективність радянської контррозвідки.

3.2. Взаємодія з місцевим населенням та вплив на партизанський рух.

Взаємодія німецької військової розвідки з місцевим населенням на території Півдня України під час Другої світової війни та її вплив на партизанський рух стали ключовими аспектами стратегії нацистської Німеччини в регіоні. Ця взаємодія мала на меті не лише збір важливої розвідувальної інформації, але й створення умов, що обмежували б розвиток та ефективність радянського партизанського руху, який виступав проти нацистської окупації.[5]

Вербування інформаторів та колаборантів було основним елементом цієї стратегії. Німецькі розвідники ідентифікували осіб, які через особисті обставини, політичні переконання або невдоволення радянською владою були готові співпрацювати з окупантами. Через обіцянки пільг, захисту або навіть фінансових стимулів німцям вдавалося створити мережу інформаторів, які забезпечували цінну інформацію для розвідувальних та диверсійних місій.

Використання пропаганди було ще однією важливою тактикою. Німецькі сили активно поширювали пропагандистські матеріали, які підкреслювали негативні аспекти радянського режиму та зображували нацистську Німеччину як визволителя від більшовицької тиранії. Однак, незважаючи на спроби створити позитивний образ німецьких окупаційних сил, жорстокість та репресії, вчинені нацистами, часто призводили до зростання недовіри та опору з боку місцевого населення.

Проте, попри намагання налагодити співпрацю, німецькі зусилля стикалися з численними труднощами. Опір з боку місцевого населення та активність партизанських рухів продовжували зростати, частково як відповідь на нацистські злочини та експлуатацію регіону. Це створювало суттєві перешкоди для німецької розвідки та її здатності досягати стратегічних цілей в регіоні.

Партизанський рух на Півдні України відігравав вирішальну роль у боротьбі проти нацистської окупації, ставши значним викликом для німецьких окупаційних сил. Здатність партизан здійснювати диверсії, напади на німецькі військові колони та знищення залізничних шляхів серйозно ускладнила логістику та стратегічне планування німецької армії, вимагаючи від неї значних зусиль для протидії цьому руху.

Відповідь німецької військової розвідки на діяльність партизан характеризувалася спробами інфільтрації в партизанські угруповання, збором розвідданих про їхні плани та місцеположення, та організацією контрдиверсійних операцій. Ці дії були спрямовані на нейтралізацію партизанських загонів та мінімізацію їхнього впливу на перебіг війни в регіоні. Однак, успіх таких операцій часто був обмежений через високий рівень підтримки партизан серед місцевого населення та їхнє глибоке знання місцевості.

Намагання розколоти партизанів та місцеве населення, зокрема через використання тактики колективної відповідальності, виявилися контрпродуктивними. Застосування репресій, знищення майна та масові розстріли не лише не залякували місцеве населення, а навпаки, сприяли зростанню антинацистських настроїв та підтримки партизанського руху. Це підкреслює складність ведення контрпартизанських операцій в умовах, коли місцеве населення активно підтримує повстанців, вважаючи їх захисниками своїх домівок від окупантів.[1]

В цілому, взаємодія німецької військової розвідки з місцевим населенням та її вплив на партизанський рух на Півдні України виявилися

складними та суперечливими. Незважаючи на спроби використати місцеве населення для досягнення своїх цілей, нацистські сили стикалися з міцним опором, який ускладнював їхні операції та в підсумку сприяв зміцненню партизанського руху. Це демонструє обмеженість військової могутності без підтримки місцевого населення та важливість гуманітарних аспектів у веденні війни.

3.3. Оцінка ефективності та впливу розвідувальної діяльності на перебіг військових дій у регіоні.

Аналіз ефективності розвідувальних дій німецької військової розвідки на Півдні України під час Другої світової війни вимагає комплексного підходу, що враховує не лише безпосередні військові аспекти, але й ширший соціально-політичний контекст. Розвідувальна діяльність *Abwehr* у цьому регіоні включала збір інформації, диверсії, взаємодію з місцевим населенням та спроби контролю над партизанським рухом. Ці дії мали на меті не лише забезпечити тактичні переваги для німецьких військ, але й вплинути на стратегічний перебіг війни на Східному фронті.

Розвідувальна діяльність німецьких військових сил на Півдні України в період Другої світової війни демонструє складний баланс між тактичними успіхами та стратегічними обмеженнями. З одного боку, здобута інформація про радянські війська, їх розташування та можливості, завдяки агентурній мережі та аерофотозйомці, надавала цінні дані, які могли бути використані для планування німецьких військових операцій. Це свідчить про певний рівень ефективності розвідувальних зусиль, що дозволяли адаптувати військові стратегії з урахуванням оперативної обстановки.

Тим не менш, вплив цих розвідувальних дій на військові кампанії та загальний перебіг війни на Півдні України залишався обмеженим. Радянська армія демонструвала високу здатність до швидкої адаптації та перегрупування, ефективно реагуючи на німецькі розвідувальні та диверсійні

операції. Крім того, висока ефективність радянської контррозвідкової діяльності значно ускладнювала збір розвідданих та їхнє використання.

Диверсійні операції, хоч і створювали локальні труднощі для радянських сил, рідко призводили до довготривалих змін у стратегічному балансі на фронті. Витрати ресурсів на підриг залізничних шляхів, знищення військової інфраструктури та інші диверсійні акції не завжди були виправдані їхнім впливом на боєздатність та операційну ефективність радянської армії.

Вплив взаємодії німецької військової розвідки з місцевим населенням та їхні спроби взяти під контроль партизанський рух на загальний перебіг військових кампаній на Півдні України виявився значно обмеженим, особливо в контексті ширших цілей нацистської Німеччини на Східному фронті. Попри інтенсивні зусилля залучити місцеве населення до колаборації та підригу радянського опору через створення антирадянських угруповань, ці дії не лише не досягли бажаного успіху, а й часто призводили до зворотного ефекту.[9]

Стратегії німецької армії щодо використання місцевих колабораціоністських сил та агентурної мережі для боротьби з партизанським рухом стикалися з рядом непередбачуваних викликів. Перш за все, глибока ворожість між нацистськими окупантами та значною частиною місцевого населення, обумовлена жорстокими репресіями, масовими розстрілами та експлуатацією ресурсів регіону, значно обмежувала можливості для ефективної колаборації. Жорстока окупаційна політика, замість того, щоб залучити місцеве населення до співпраці, часто сприяла збільшенню підтримки партизанського руху, який бачили як засіб захисту від загарбників.

Широка підтримка партизанського руху серед місцевого населення, посилена спільними цілями визволення від окупантів, стала значною перешкодою для німецьких сил. Партизани не тільки ефективно проводили диверсійні операції проти німецьких військових об'єктів і ліній зв'язку, але й діяли як важливий елемент морального та фізичного опору, що ускладнював німецьке військове домінування в регіоні.

Вплив розвідувальної діяльності німецьких сил на Півдні України на загальний перебіг Другої світової війни був далеко не однозначним і, безсумнівно, обмеженим. Хоча окремі тактичні успіхи, безперечно, були досягнуті, включаючи збір важливої розвідданих про радянські війська та їх дислокації, широкомасштабний опір, зокрема активні дії радянських військових формувань та партизанських загонів, серйозно ускладнив зусилля нацистської Німеччини в регіоні. Спроби залучити місцеве населення до колаборації часто зустрічали опір або пасивність, що підкреслює складність ведення окупаційної політики в умовах ворожо налаштованого цивільного населення.

Помилки в оцінці соціально-політичної ситуації на Півдні України та недооцінка стійкості та ресурсності радянського спротиву призвели до того, що німецькі зусилля не змогли повністю реалізувати потенційні переваги, які могла б надати розвідувальна діяльність. Це стало яскравим свідченням того, що успіх військових операцій залежить не лише від якості розвідданих, а й від здатності правильно аналізувати та використовувати цю інформацію в контексті ширшої стратегії.[12]

Хоча німецька військова розвідка змогла досягти деяких тактичних успіхів на Півдні України, її вплив на стратегічний перебіг війни, в кінцевому підсумку, залишився обмеженим. Це підкреслює важливість комплексного підходу до ведення війни, який має враховувати не лише військові аспекти, але й політичні, соціальні, та етичні виміри конфлікту. Відсутність широкої підтримки серед місцевого населення, ефективний опір з боку радянських військ та партизанських загонів, а також міжнародна ізоляція нацистської Німеччини спільно визначили обмежену роль розвідувальних зусиль у стратегічному аспекті війни на Східному фронті.

ВИСНОВКИ

Отже, у цій дипломній роботі ми провели всебічний аналіз діяльності німецької військової розвідки на території Півдня України під час Другої світової війни, розкривши її стратегічні цілі, тактичні операції, взаємодію з місцевим населенням та вплив на партизанський рух. Ми дослідили комплексність та багатогранність зусиль німецької розвідки, її спроби адаптуватися до змінюваних умов воєнного часу та зіткнення з рядом викликів, які суттєво обмежували ефективність цих зусиль.

Аналізуючи операції німецької військової розвідки, ми виявили, що хоча вони мали місцями тактичний успіх у зборі розвідданих та проведенні диверсій, загальний вплив цих дій на військові кампанії та перебіг війни був обмежений. Це було зумовлено ефективним опором з боку радянських військ та партизанських загонів, а також складнощами в створенні стійкої мережі колабораціоністів через вороже ставлення місцевого населення до нацистських окупантів.

Ми також зосередили увагу на взаємодії німецької розвідки з місцевим населенням, визначивши, що спроби використати місцеві антирадянські настрої та створити колабораціоністські угруповання зустрічали значний опір. Використання пропаганди та репресій, хоч і мало на меті залякати місцеве населення та зламати його опір, часто мало протилежний ефект, спонукаючи більш активну підтримку партизанського руху.

Розгляд впливу розвідувальної діяльності на загальний перебіг війни показав, що незважаючи на індивідуальні успіхи, ці зусилля не змогли суттєво змінити стратегічну ситуацію на Східному фронті. Це підкреслює важливість інтеграції розвідувальних операцій в ширшу стратегічну рамку та необхідність врахування соціально-політичних аспектів воєнних дій.

Узагальнюючи проведене дослідження, можна зробити висновок, що діяльність німецької військової розвідки на Півдні України відіграла важливу роль у військових операціях нацистської Німеччини, однак її вплив на

загальний перебіг війни залишився обмеженим через ряд внутрішніх та зовнішніх факторів. Це дослідження дозволяє краще зрозуміти складність ведення війни, важливість розвідувальної інформації та взаємодії з місцевим населенням у воєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Куницький М. Податкові служби та установи Райхскомісаріату «Україна» в системі окупац. апарату влади: організац. структура та відомча компетенція (1941 – 1944 рр.). Переяславський літопис. Вип. 9. 2016. С. 52- 58.
2. Молодова И. Ю. Отечественная историография оккупационного режима, функционировавшего на захваченной нацистами территории РСФСР. Общество: философия, история, культура. №1. 2015. С. 29 – 34.
3. Müller N. Wehrmacht und okkupation 1941-1944. Berlin, Deutscher Militärverlag, 1971
4. Uziel D. The Propaganda Warriors. The Wehrmacht and the Consolidation of the German Home Front. 2008. 459 p
5. Welch D. The Third Reich: Politics and Propaganda. Second Edition. Taylor & Francis e-Library. 2007. 261 p.
6. Авраменко А. В. Радянський плакат 1920-1930-х рр., як засіб пропаганди. Наукові записки НаУКМА. Том 101. Теорія та історія культури. 2010. С. 66-72.
7. Агабеков Г. ГПУ. (Записки чекиста). Berlin, 1930. 248 с
8. Власенко С. Наслідки німецької окупації для сільського господарства військової зони України (за документами державних архівів України). Огляди джерел та документальні нариси. Журнал. № 5. 2009. С. 100 – 110.
9. Гончаренко О. Функціонування окупаційної адміністрації райхскомісаріату Україна: радянська історіографія воєнної доби (1941–1945 рр.). Часопис української історії. №30. 2014. С. 63-66.
10. Дітер П. Німецька окупація України 1941 – 1944 у контексті подій Другої світової війни. 2015. Historians. сайт: URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1547-diter-pol-nimetskaokupatsiia-ukrainy-1941-1944-u-konteksti-podii-druhoi-svitovoi-viiny>
11. Долгорученко К. О. Завдання та методи таємної діяльності спеціального відділу «Вінета» Міністерства просвіти і пропаганди Райху в умовах окупації

українських територій (історико-правовий аспект). Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2018. № 2. С. 36-44

12. Долгорученко К. О. Нормативно-правова основа організації та діяльності Східного відділу Міністерства просвіти і пропаганди Райху на окупованих радянських територіях. Правовий часопис Донбасу. № 1 (62). 2018. С. 21 – 30.

13. Долгорученко К. О. Організація спеціальної служби імперського Міністерства народної Просвіти і пропаганди «Вінета» на території Райхскомісаріату «Україна». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. №3. 2016. С. 91 – 96.

14. Македонская В. А., Шестова В. М. Информационно-психологическое воздействие немецко-фашистской пропаганды на вооруженные силы СССР и население временно оккупированных территорий РСФСР в годы Великой Отечественной войны. Журнал Безопасность информационных технологий. 2011. №3. С.102-109

15. Михайлюк М. Агітаційно-пропагандистська підтримка заходів німецької окупаційної влади з вербування робітників до Рейху. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. 2008. Вип. 11. С. 139-147.

16. Перехрест О. Сільське господарство України в період нацистської окупації. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. 2010. С. 475 – 511.

17. Петров И. «И дух Ленина исчез с очень странным звуком»: учреждение «Винета» и нацистская пропаганда против СССР. Неприкосновенный запас. 2016. № 4 (108). URL: http://magazines.russ.ru/nz/2016/4/i-duh-lenina-ischez-s-ochen-strannym-zvukomuchrezhdenievineta.html#_ftn1

18. Рачков Є. С. Методи та підходи візуальної історії: аналіз історіографії. Харківський історіографічний збірник. 2015. Вип. 14. С. 27-41.

19. Рекотов П. В. Органи управління на окупованій території України (1941 – 1944 рр.). Український історичний журнал. 1997. №3. С. 90 – 101.

20.Салата О. Ідеї української літературної еліти на сторінках окупаційної преси 1941 – 1943 років. Уманська старовина. 2016. Вип. 1. С. 30-35.

21.Салата О. Механізми та форми інформаційно-психологічного впливу на населення Волині в період німецької окупації 1941-1944 рр. Військово- 74 історичний меридіан. Електронний науковий журнал. Вип. 2. 2013. С. 41- 49.

22.Салата О. Періодичні видання в системі нацистської пропаганди на окупованих територіях України у 1941 – 1943 роках. Київські історичні студії: науковий журнал. № 2 (11). 2020. С. 116 – 124.

23.Черняков Б. Окупаційна преса Райхскомісаріату Україна: розбудова і функціонування (1941 – 1943 рр.). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 31. 2006. С. 51 – 68.

24.Шайкан В., Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні в роки Другої світової війни. По інший бік лінії фронту. Історичні нариси. Розділ 3. Київ, 2010. С. 659 – 681.

25.Яшан О. О. Основні засоби ведення нацистської пропаганди на території України (1941 – 1944 рр.). Гуманітарний вісник. Число 17. Вип. 3. 2011. С. 22-28.